

MARK BLES

*Hortense Daman,
meisje in het verzet*

De nodige research voor dit boek werd verricht door de auteur, Mark Bles.
Hiervoor, en voor de opgenomen literatuurlijst draagt hij de verantwoordelijkheid.

De eerste druk van de Nederlandse vertaling van *Child at War* verscheen in 1990 met de titel *Een kind in oorlog. Het ware verhaal van Hortense Daman*.
In deze nieuwe uitgave werden de biografische gegevens aangevuld, een voorwoord van de wijkgroep Hortense Daman en een nawoord van Julia en Christopher, de kinderen van Hortense, toegevoegd.

Oorspronkelijke titel: *Child at War*
© 1989 Hodder & Stoughton. Londen-Sydney-Auckland-Toronto
© 2022 Manteau | Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Omslagontwerp: Dominic Van Heupen
Omslagillustratie: Archief familie Daman
Muurschildering achterflap: Gerolf Van de Perre
Vertaling: Hein de Belder, Jos Liefink
Vertaling nawoord Julia en Christopher: redactie Standaard Uitgeverij
Vormgeving binnenwerk: Dominic Van Heupen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnames of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degene die desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, kan zich alsnog tot de uitgever wenden.

ISBN 978 90 223 3943 5
NUR 686 / 402
D/2022/0034/336

INHOUD

Voorwoord	6
1. Aan God bekend	11
2. De blauwe hemel van 1940	22
3. Bezetting	41
4. Geen weg terug	57
5. Het konijn was lekker	88
6. Actie!	113
7. Verraad	141
8. Sint-Valentijnsdag 1944	167
9. Naar de koude hel	200
10. <i>L'Enfer des Femmes</i>	217
11. En weer de Pleinstraat	257
12. De Russen komen	263
13. De laatste reizen	297
14. De nieuwe generaties	317
Eindnoten	326
Beeldverantwoording	327
Bibliografie	329
Een woord van dank	332
Over de auteur	333
Nawoord van Julia	334
Nawoord van Christopher	336

EEN BROK IN DE KEEL

Het begon met gesprekken op straat tijdens het applaus voor het zorgpersoneel bij de start van de coronapandemie: ‘Weet je wie dat meisje was naar wie het nieuwe zijstraatje is vernoemd, het Hortense Damanhof?’ ‘Nee, hoezo?’ ‘Er is een boek over haar, lees het!’ Enkele verstofte exemplaren van het boek, dat intussen allang was uitverkocht, werden gretig doorgegeven in de wijk en bezorgden velen een brok in de keel. We wilden er meer mee doen en dit verhaal over oorlog, vrede, democratie, collaboratie en verzet blijven vertellen. Wie was dat meisje uit de buurt dat zo’n grote rol had gespeeld in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog?

Ons eerste initiatief was een muurschildering van Hortense Daman, geschilderd door Gerolf Van de Perre met steun van de stad Leuven. De muurschildering roept vragen op en nodigt voorbijgangers uit om even stil te staan bij de symbolen, zoals de fiets, de bloemen en de begraafplaats.

Vervolgens maakten we een website (www.hortensedaman.be) over Hortense, een sterke vrouw – eigenlijk nog een meisje – die zich kwaad maakte over onrecht en iets wilde doen. Ze begon met kleine hand-en-spandiensten om haar broer te helpen, maar de verzetsdaden werden steeds riskanter en kenden een dramatische afloop. Ze kreeg als ‘straffe madam’ terecht een straatnaam in Leuven. De site zal ons helpen het debat aan te zwengelen.

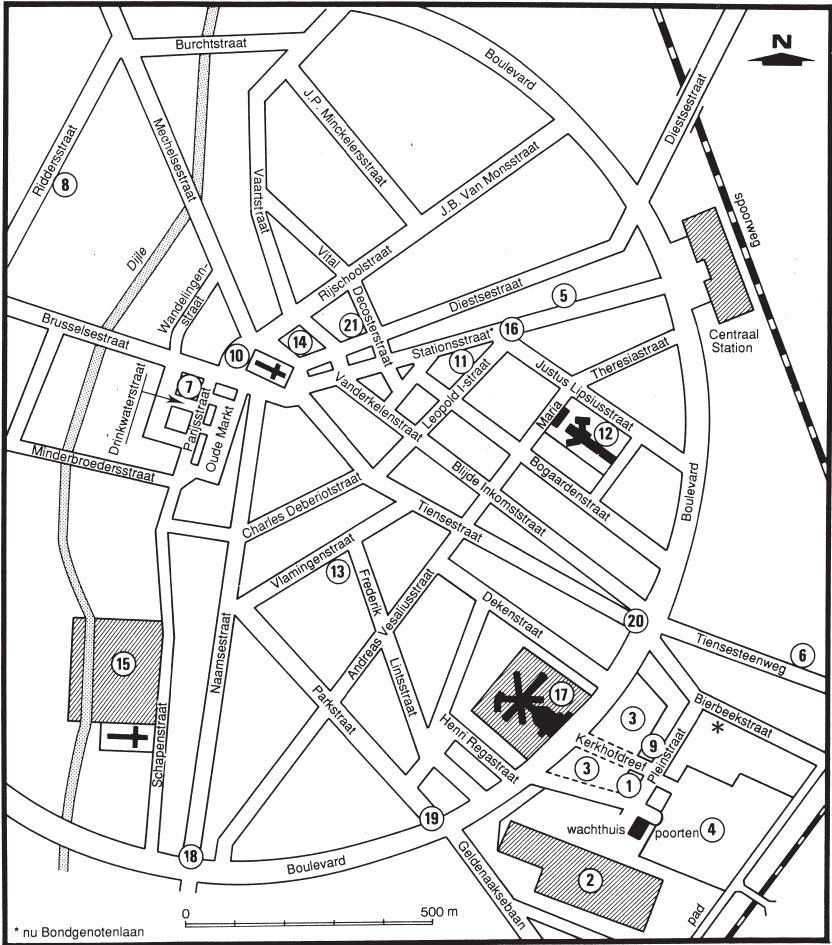
De volgende stap overviel ons. We kregen, louter op basis van mond-tot-mondreclame, aanvragen voor rondleidingen. Eerst van volwassenen, daarna van scholieren, zelfs uit het lager onderwijs. Hoe leg je aan twaalfjarigen abstracte begrippen als democratie, collaboratie en verzet uit? We hebben er veel over nagedacht, maar het lukt. ‘Een collaborateur is iemand die meedoet met de ergste pester op de speelplaats.’ Het monument voor de Leuvense martelaren voor het algemeen stemrecht op de begraafplaats van Leuven helpt om het begrip democratie uit te leggen. Die begraafplaats speelde ook een grote rol in het verzet van Hortense Daman. Ze hielp er onder meer bij een aanslag op een collaborateur die veel verzetsleden had verklikt.

En voor jullie ligt de vierde stap. Toen we uitgeverij Manteau toestemming vroegen om stukken uit het boek op onze site te publiceren, groeide het idee om dat boek opnieuw uit te geven. Daar zijn goede redenen voor: bij jongeren, media, universiteiten en romanschrijvers neemt de aandacht toe voor deze half vergeten periode uit onze geschiedenis. Denk maar aan de documentaires *Kinderen van het verzet* (VRT) en de boeken van Stefan Hertmans en Tom Lanoye. Ook universitaire studiecentra onderzoeken steeds meer de rol van het verzet.

We hopen ons steentje bij te dragen aan het debat over democratie, oorlog en vrede. We leven op een scharniermoment, een kantelpunt in de geschiedenis. Tijdens rondleidingen rijzen steevast vragen over Oekraïne. Ook jongeren worstelen daarmee. We hadden grote hoop op en veel vertrouwen in een vreedevol Europa, maar moeten nu leven met een onverwachte oorlog op Europese bodem.

Het verhaal van Hortense Daman moeten we daarom blijven vertellen.

Erik Wynen, Free Van Doorslaer en Erik Lesire,
namens wijkgroep Hortense Daman,
juli 2022

* nu Bondgenotenlaan

HET CENTRUM VAN LEUVEN

- 1 Huis en winkel van de familie Daman
- 2 De Philipsfabriek
- 3 Het park
- 4 Het kerkhof
- 5 Gebouw van de SS en de Zwarte Brigade
- 6 Huis van prof. De Vleeschauwer
- 7 Huis en zaak van Jan Sprengers
- 8 Huis van Louis Van Brussel
- 9 Huis van Josefina De Roost
- 10 Sint-Pieterskerk
- 11 Ondervragingscentrum van de Gestapo
- 12 De Kleine Gevangenis
- 13 Het klooster
- 14 De Kommandantur
- 15 Groot Begijnhof
- 16 Standbeeld van Justus Lipsius
- 17 Centrale Gevangenis
- 18 Naamsepoort
- 19 Parkpoort
- 20 Tiensepoort
- 21 Hoofdkwartier van SS en Gestapo
- * Muurschildering Bierbeekstraat 82 en begin Hortense Damanhof

Aan God bekend

‘De Duitse soldaat strijdt ridderlijk voor de zege van zijn volk. Wreedheden en zinloze vernieling zijn hem onwaardig.’

– Eerste van de Tien Geboden van de Duitse soldaat, die in het militair zakboekje van iedere Duitse soldaat staan

Herfst 1942. Hitlers legers overheersen Europa van de Kaukasus tot Spanje en dompelen de veroverde landen in ellende. Weliswaar begint mondiaal gezien het tij te keren – dankzij de uiterst belangrijke successen van de Russen in Stalingrad en van de geallieerden in El Alamein – maar in het dagelijkse leven, onder het nazi-regime, komt geen verandering. De geallieerde overwinningen zijn goed voor het moreel, maar bieden degenen die in het verzet zitten, niet meer dan een sprankje hoop. De meedogenloze consequenties van hun keuze voor verzet zullen hen en hun families bedreigen, totdat de oorlog afgelopen is.

In die herfst 1942 was Hortense Daman haar moeder aan het helpen in haar kruidenierswinkel, het eerste huis van een rij in de Pleinstraat in Leuven. Hortense, juist zestien jaar geworden, een aantrekkelijk, levendig meisje met opvallend lang donkerblond haar, reikte over de artikelen in de etalage heen om een reclameplaat voor Vigorzeep recht te hangen, en wierp gewoontegetrouw een blik op de straat, waar de Duitse wachtposten stonden. Sinds de invasie van 1940 gebruikten de Duitsers het wachthuis van de reusachtige Philipsfabriek die boven de Pleinstraat en het kerkhof tegenover haar moeders winkel uittorende.

Bij de fabriek was het rustig. Ze keek naar de andere kant van de straat. De huizenrij ging daar omlaag en maakte dan een flauwe bocht in de richting van de Tiensepoort. Open plekken toonden waar in mei 1940 een aantal huizen door bommen waren vernield. Het puin was geruimd, maar de Duitsers hadden verboden er nieuwe huizen te bouwen voordat de oorlog ten einde was.

De lage, bleke oktoberzon scheen door de openingen op de straatstenen. De straat was leeg. Toen zag ze de opzichter van het kerkhof haastig uit de blinde steeg komen die van de Pleinstraat naar de gebouwen van het kerkhof leidde. Hij kwam over de stoep naar de winkel.

Twee jaar oorlog en het werk voor François in het verzet hadden haar zeer oplettend en uiterst achterdochtig gemaakt. Iets in het gedrag van de opzichter trok haar aandacht. Ze sloeg hem gade terwijl hij zenuwachtig naar de Duitse wachtpost keek en dan de winkel binnen dook.

‘Goedemorgen, madame Daman’, zei hij tegen haar moeder en hij glimlachte even tegen Hortense.

Haar moeder bediende een vrouw aan de toonbank en Hortense zag een mogelijkheid om haar te waarschuwen dat er iets mis was. Ze glipte achter de toonbank uit, ging achter de klant staan die geholpen werd zodat de opzichter niets kon zien en trok bijna onmerkbaar haar wenkbrauwen op.

Stefanie Daman liet niets merken. Zij was een grote, imposante vrouw van achtenveertig met onwrikbare opvattingen. Een winkel houden in een tijd van strenge rantsoenering legde een aanzienlijke verantwoordelijkheid voor de buurt op haar schouders en vaak probeerde ze de rantsoenen van haar burens met kleine extraatjes te verbeteren. Bemoedigend glimlachend, vulde ze de rantsoenkaart van de vrouw voordelig in en gaf haar over de toonbank een pakje.

‘Erg bedankt’, zei de vrouw warm, na een blik op haar kaart en ze verliet de winkel.

‘Daag’, riep Stefanie haar na en ze keerde zich naar de opzichter die ongemakkelijk in een hoek bij de toonbank stond. Ze had tijd gehad om na te denken. In de voorbije twee jaar had ze Hortenses oordeel leren waarderen en nu ze naar de man keek, zag ze dat hij zich ergens zorgen over maakte. Ze wist dat hij niet nauw bij het verzet betrokken was, ze moest dus voorzichtig zijn.

‘Wel, monsieur le superintendant, kan ik u helpen?’

‘Nee, ik heb niets nodig, dank u’, zei hij haastig. Toen hij haar vragende blik zag, voegde hij eraan toe: ‘Madame Daman, u kent mij goed. Ik moet u eerlijk zeggen dat er iets heel erg mis is.’ Stefanie Daman kende de opzichter inderdaad al lang. In haar winkel verkocht ze niet alleen kruidenierswaren maar ook rouwkransen en snijbloemen aan de mensen die het kerkhof bezochten. Van rijkere families, zowel uit Brussel als uit Leuven, had ze de opdracht gekregen iedere week verse bloemen op hun familiegraven te leggen, en ze ging zelf naar de ‘Criée’

in Brussel om bloemen te kopen. Met Allerzielen was het dan hard werken om al die bezoekers aan bloemen te helpen. Voor de oorlog was het kerkhof die dag altijd met bloemen overdekt, maar sinds de bezetting kwamen er niet zoveel bezoekers meer. Ja, Stefanie kende de opzichter goed.

‘Wat is er aan de hand?’

Hij keek scherp door het raam naar de fabriekspoort. Soms staken de Duitse soldaten de straat over om in de winkel van Daman iets te kopen, maar nu was er niemand op straat.

‘Luister,’ zei hij fluisterend, ‘de Duitsers hebben gebeld vanuit de Vital Decosterstraat; ze hebben me bevolen als eerste werk vanmorgen de poorten van het kerkhof te sluiten. Ze zeiden niet waarom en waar schuwden me om niemand ook maar iets te zeggen.’

Het was even stil in de winkel. Stefanie keek nauwlettend naar het gezicht van de man. Toen zei ze rustig: ‘Hortense, sluit de winkel eens voor een paar minuten.’

Ze wist dat het kerkhof overdag nooit dicht was. Nog belangrijker was dat de Vital Decosterstraat betekende dat de Gestapo en de Vlaamse SS bij de zaak betrokken waren. Die hadden een mooi Vlaams koopmanshuis op de hoek van de Vital Decosterstraat en de Diestsestraat, in het centrum van Leuven, in gebruik genomen. Ze voelde dat de opzichter sympathiseerde met het verzet, maar het gesprek had een gevaarlijke wending genomen.

Toen de deur op slot was, volgde Hortense haar moeder en de opzichter naar de keuken, die samen met de winkel de benedenverdieping van het kleine huis vormde. Het was een gezellige ruimte, het centrum van het gezinsleven van de Damans. Aan één kant leidde een steile houten trap naar de slaapkamers en aan de andere kant stond een groot gietijzeren fornuis, dat altijd brandde en de keuken warm hield. Een breed dressoir vol kopjes en schotels stond tegen de achterste muur.

Ze gingen alle drie aan de houten tafel in het midden van de keuken zitten en de opzichter vertelde.

‘Ik was meteen achterdochtig. Ze bevalen me uit de buurt te blijven, maar ik zag ze toch aankomen, niet lang na hun telefoontje.’ Hij aarzelde, keek naar Hortense en vroeg zich af of hij zou doorgaan terwijl mevrouw Damans dochter zat te luisteren.

‘Vertel maar verder’, zei Stefanie. Hortense had in de twee jaar van de bezetting heel wat levenswijsheid opgedaan, vooral door haar werk

voor François. Stefanie wist dat zij bij de ondergrondse was, maar ze had nooit naar bijzonderheden gevraagd. Ze was ervan overtuigd dat dit werk gedaan moest worden en ze vertrouwde erop dat haar zoon voor zijn zuster, de middelste van haar drie dochters, zou zorgen. De gedachte aan de risico's die beiden liepen, deed haar pijn, maar ze had er vertrouwen in dat Hortense veiliger was indien ze werkte met haar zegen dan wanneer ze op haar eigen houtje gekke dingen zou doen. Schoolvriendinnen van Hortense waren gearresteerd, omdat ze opschepten over hun 'strijd tegen de nazi's' of omdat ze teksten op de muren krasten. En jong zijn beschermde je niet tegen de Gestapo. In dit soort van oorlog kon de stugheid van ouders catastrofale gevolgen hebben.

'Ik heb van achter de bomen naar hen staan kijken en ik ben er zeker van dat ze iemand hebben begraven.'

'En?'

'Madame Daman, het was niet alleen dat er geen priester bij was, hoewel dat, bij God, al erg genoeg is, maar de Gestapo heeft dat nog nooit eerder gedaan. U weet toch ook wel dat de arme drommels die zij in de gevangenis ombrengen, binnen de muren van de gevangenis begraven worden. Dit is heel ongewoon. Daarna zeiden ze dat ik de poorten mocht opendoen en toen ze weg waren, ben ik het graf gaan zoeken. Ik vond het uiteindelijk bij de achterste muur.' 'Bij de armen?' vroeg Hortense.

'Precies. De grond is daar zanderig, je kunt er makkelijk graven en het graf is niet aangegeven. Ik ben de enige die het zou opmerken.' De opzichter keek even naar de deur, alsof hij bang was dat iemand zou kunnen binnenvallen terwijl hij zijn verhaal deed. Hij ging door: 'Begrijpt u het niet? De Duitsers houden van orde. Dit betekent dat zij iets te verbergen hadden. De begrafenis had geheim moeten blijven.'

'Waarom?' vroeg Hortense.

'Dat is nu juist waar ik me zorgen over maak', fluisterde de opzichter hees. 'Madame Daman, ik dacht dat u misschien zou weten wat we moeten doen.'

Stefanie antwoordde niet direct, maar voelde dat Hortense en de opzichter naar haar keken. De opzichter zat er zo mee in dat hij bezwaarlijk dit verhaal kon verzinnen. Wat de arme sukkelaar betrof die door de SS was begraven, daar was maar één oplossing voor. 'We moeten ervoor zorgen dat hij behoorlijk begraven wordt. Hoe eerder hoe beter.'